

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
האגף למחוננים ולמצטיינים

תכנית מנחים-עמיתים

"יליד הארץ"

קווי דמיון ושוני בין ארבעה יוצרים ילידי הארץ

חניכה: שי נחמיה, מקיף ג', אשדוד

מנחה-עמיתה: ד"ר טלילה אלירם, המחלקה למוסיקה, אוניברסיטת בר אילן

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

מטרת המחקר

השוואה בין ארבעה יוצרים מרכזיים בזמר העברי, כולם ילידי הארץ: נעמי שמר (1930-2004), יורם טהרלב (1938), אהוד מנור (1941-2005) ודודו ברק (1948). הם נחשבים כיוצרים הכותבים שירי ארץ ישראל, אהבת הארץ, תיאור נופי הארץ, בניין הארץ, ביטחון וצבא, הקשר להיסטוריה של העם היהודי ושיקוף מאורעות אקטואליים.

שיטת המחקר

ערכתי סקירות ביוגרפיות, סקירות ספרות וראיונות עם היוצרים שחיים עמנו (יורם טהרלב ודודו ברק) ועם בנותיהם של היוצרים שהלכו לעולמם (גלי מנור וללי שמר). בהסתמך על הממצאים, נמצאו הן קווי דמיון בין היוצרים והן מאפיינים הייחודיים לכל אחד מהם. במסגרת זו נתייחס לשני קווי דמיון עיקריים: 1. השפעת תקופת הילדות על היצירות; 2. המקורות היהודיים בשירתם.

תקופת הילדות

נעמי שמר נולדה וגדלה בקיבוץ כינרת. תמונות הנוף וחוויות הילדות מתוארות בשירים רבים שכתבה, החל ממקבץ שירי ילדים שהקדישה לילדי כינרת, ועד שירים מאוחרים יותר כמו: 'נומי נגה', 'חורשת האקליפטוס', 'לשיר זה כמו להיות ירדן' ו'התחדשות'.

יורם טהרלב נולד וגדל בקיבוץ יגור. תמונות הנוף וחוויות הילדות מתוארות בשירים רבים שכתב וביניהם: 'צל ומי באר', 'ארבע אחרי הצהריים' ו'ההר הירוק תמיד'.
אהוד מנור נולד וגדל בבנימינה. תמונות הנוף וחוויות הילדות, מתוארות בשירים רבים שכתב מנקודת מבט אישית המתגעגעת לילדותו, וביניהם: 'ימי בנימינה', 'נחל התנינים' ו'חלומות שמורים'. בנוסף, אהוד מנור חש רגש אל אחריות כלפי עתיד ארץ ישראל, שנוצר כבר בילדותו בעקבות הרקע של אביו בשואה. רגש זה בא לידי ביטוי, למשל, בשירו 'אין לי ארץ אחרת'.

דודו ברק נולד וגדל בירושלים. תמונות הנוף, חוויות הילדות בעיר והטיולים בסביבתה, מתוארות בשירים רבים שכתב וביניהם: 'דרך ארץ השקד', 'שובי בת ירושלים', 'כותל בירושלים' ו'ארץ ישראל יפה'.

ריאיון עם הפזמונאי יורם טהרלב

ריאיון עם הפזמונאי דודו ברק

מאפיינים ייחודיים של היוצרים

עם כל הדמיון בין היוצרים, לכל אחד מהם יש קווים ייחודיים משלו, הבאים לידי ביטוי בשיריהם.

נעמי שמר - בנימוקי פרס ישראל שאותו קיבלה בשנת 1983 נאמר: "פרס ישראל לזמר עברי מוענק לנעמי שמר על שירה, אשר מטבעם מזדמרים בפי כל בזכות איכותם השירית והמוזיקלית, בזכות המיזוג המופלא בין המילה והלחן ובזכות הביטוי הניתן בהם לרחשי לב של העם". יחד עם זאת, היא הייתה בעלת תודעה פוליטית שייחדה אותה בהשוואה לשאר היוצרים - תודעת הערך של עיבוד האדמה, הקשר לארץ דרך החקלאות ועבודת האדמה, שלמעשה בכל מקום שבו אתה זורע ושותל, אתה למעשה כובש אותו והוא שלך. דברים אלו השפיעו גם על כתיבתה ובשלב מאוחר יותר גם על דעותיה הפוליטיות, דעות שהתבטאו בטור פוליטי בעיתון 'דבר' ובחברות בגוש אמונים. בין שירה הפוליטיים (שמר העדיפה לקרוא להם 'שירים לוחמים'): 'כריש', 'איש מוזר' ו'לא תנצחו אותי'.

יורם טהרלב - מאופיין בכתיבה הומוריסטית יותר ורגישה פחות משאר היוצרים אליהם אנו מתייחסים. הוא הפזמונאי אשר כתב את המספר הרב ביותר של שירים ללהקות הצבאיות. אחת הסיבות לכך קשורה להיותו כותב בהומור - מאפיין שהיה מבוקש בהזמנת שירים ללהקות הצבאיות.

אהוד מנור - מאופיין בכתיבה אישית המקיפה את כל מעגל החיים של האדם - מילדותו ועד לזקנתו. בנימוקי ועדת השופטים לפרס ישראל שהוענק לו בשנת 1998 נכתב כי "הוא הביא לזמר העברי את קולו הפרטי, קול אינטימי, חושפני ורגיש, ובאורח פלא הפכה שירת היחיד שלו לשירת רבים". אירוע מכונן שהשפיע על כתיבתו בצורה משמעותית הוא נפילתו של אחיו הצעיר יהודה במלחמת ההתשה, שבעקבותיה כתב מספר רב של שירי אבל, תוך הבעת שאיפה לשלום, וגעגועים עזים לאחיו.

דודו ברק - הוא הפזמונאי היחיד מבין שלושת היוצרים שנולד בעיר. חשוב לציין שהוא נולד בירושלים וגר עד היום במקום הולדתו. ברק הוא הפזמונאי המזוהה ביותר עם העיר ירושלים, כתב שירים רבים השייכים לשירת ירושלים, והוא רגשן וצבעוני בשירתו.

המקורות היהודיים בשירתם של היוצרים

ארבעת היוצרים התחנכו במסגרות חינוך חילוניות. למרות זאת, הקשר שלהם לתנ"ך נבע מערכים ציוניים וחברתיים שהתבססו על המקרא והונחלו להם בבתי הספר ובבית. הקשר העמוק למקרא ולתכניו בא לידי ביטוי בשיריהם של היוצרים, בציטוטים מהמקורות, בהתייחסות לסיפורים תנ"כיים או בשימוש בדמויות ובאירועים מקראיים כאנלוגיה לחברה של ימינו.

לנעמי שמר היה קשר למקורות והיכרות עמוקה עם התנ"ך שנוצרו, בין השאר, בהשראת מוריה שושנה ועמינדב ישראל. היא משתמשת לעיתים קרובות בביטויים מהתנ"ך, כמו בשירים: 'על כל אלה' ו'על כנפי הכסף', 'אל תשאלו אותי'. בנוסף, נעמי שמר כתבה שירים הנוגעים לדמויות מהתנ"ך וביניהם: 'למה צחקה מיכל', 'זמר לגדעון' ו'עקידת יצחק'.

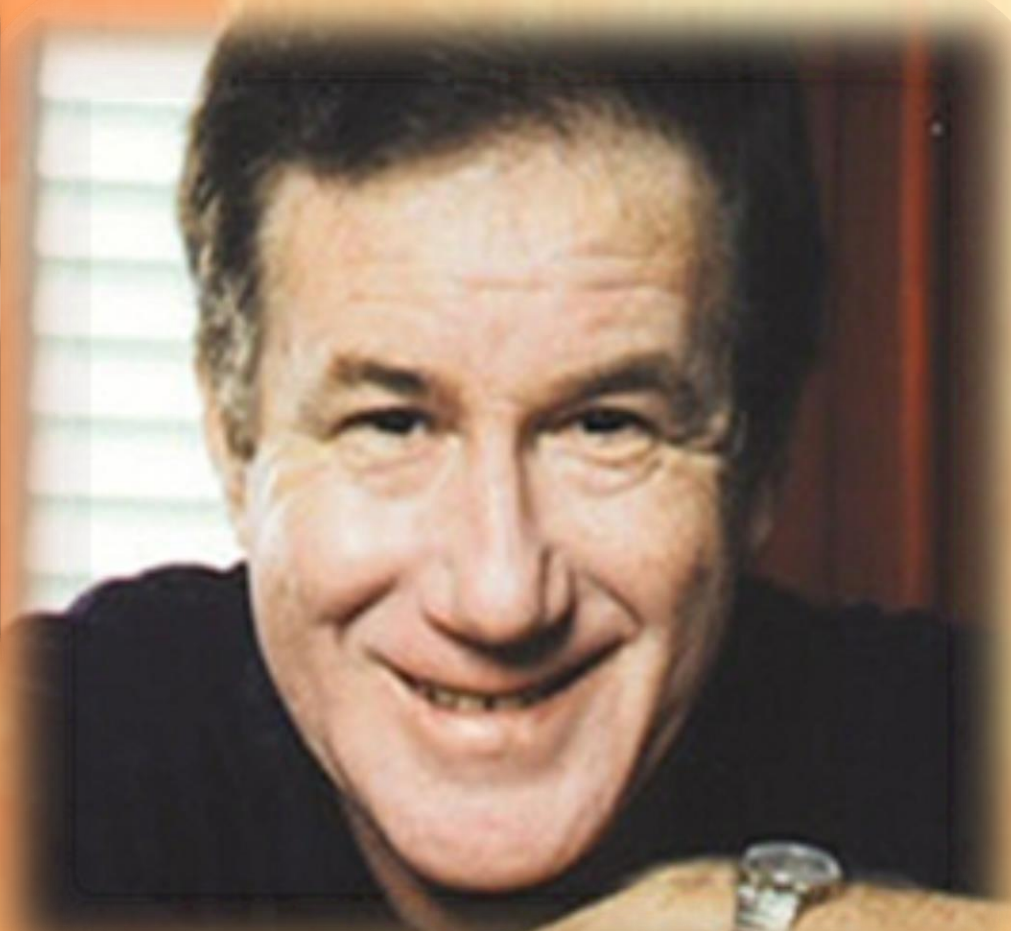
יורם טהרלב מביע בשיריו את הקשר העמוק שלו למקרא מתוך השקפה חילונית בויקה לציונות. לרוב מתאר טהרלב במדויק את אירועי התנ"ך אליהם הוא מתייחס, הוא מרבה להשתמש במקורות בהומור ובציניות כדי להעביר רעיון. לדוגמה: 'קום לך אל נינוה' המשמש לביקורת חברתית, או 'נח' שמציג את המבול בשיר קומי.

אהוד מנור הושפע בכתיבתו מהתנ"ך וסיפוריו, כמו למשל בשירו 'בראשית'. מנור הושפע גם ממגילת 'שיר השירים', דבר שהשפיע על אופי השירים הרומנטיים שכתב, כדוגמת 'ברית עולם'. בנוסף הוא לקח מהתנ"ך סיפורים שאותם שכתב ושינה מתוך רגישות. לדוגמה בשיר 'אני אוהב אותך לאה', הוא שינה את הסיפור מתוך דאגה לרגשותיה של לאה. בשיריו נמצא ציטוטים מהתנ"ך ומהמקורות, לדוגמה: 'ללכת שבי אחרייך', 'רוח צפונית, רוח דרומית'.

לדודו ברק יש זיקה לירושלים ולמקורות, בהשראת ילדותו, דבר הבא לידי ביטוי בשירים רבים שכתב, המיוחסים לשירת התפילה, ביניהם: 'הושענא' ו'הללויה שבת שלום'.

נעמי שמר ז"ל

אהוד מנור ז"ל

סיכום

בהשוואה בין היוצרים, נמצאו ביניהם קווי דמיון במשתנים שהשפיעו על שירתם, העיקריים שבהם: תקופת הילדות והשפעת המקרא. למרות הבסיס המשותף הקיים ביניהם, קיימים גם מאפיינים ייחודיים לכל אחד מהיוצרים: כתיבת שירים פוליטיים (נעמי שמר), כתיבה הומוריסטית (יורם טהרלב), כתיבה אישית ורגשית (אהוד מנור) וכתיבה בויקה לירושלים (דודו ברק).